

22 במרץ 2020

קווים מנחים לעבודת הפסיכולוג בתקופת מגפת הקורונה

מגפת הקורונה המתפשטת ברחבי המדינה, ואיתה ההנחיות החדשות החמורות של משרד הבריאות שנועדו למנוע התפשטות נוספת של המגפה, מציבה אותנו הפסיכולוגים מול שאלות ודילמות אישיות, מקצועיות ואתיות מורכבות מאוד, שלא ידענו כמותן בעבר.

בימים אלה אנו מודעים עוד יותר מתמיד לאחריותנו המקצועית לפעול ככל יכולתנו להגשמת ייעודו ומחויבותו המרכזית של הפסיכולוג: **לפעול לקידום רווחתו הנפשית של הלקוח ומזעור סבלו, ומתוך מחויבות חברתית, כקבוע בעקרונות ובערכים המנחים את עבודת הפסיכולוג, והמוגדרים בקוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל, 2017.**

לשולחנה של ועדת האתיקה הגיעו פניות רבות של פסיכולוגים, המייצגות את הסוגיות המורכבות בהן מתחבט ציבור הפסיכולוגים, המבקש להמשיך לטפל בלקוחות שלו תוך שמירה על רמה מקצועית ראויה, ובו זמנית לשמור גם על שלומו ובריאותו הוא, שלום בני משפחתו ושלום של המטופלים. אלו כוללות סוגיות מקצועיות-אתיות הנוגעות לעבודה טיפולית ואבחונית מרחוק, התנאים המקצועיים והטכנולוגיים הנדרשים לקיומה של התערבות פסיכולוגית מרחוק, מגבלות של סוג ההתערבות המקצועית היכולה להינתן פנים אל פנים ומרחוק במצב הנוכחי, מצבים של חשיפת פרטי מטופלים לבקשת צד שלישי כגון משרד הבריאות על מנת להתריע על סכנת הידבקות, פסיכולוגים המצויים בעצמם בקבוצת סיכון בריאותי, או שדואגים לבני משפחותיהם, ועוד.

ננסה להאיר סוגיות אלו ואחרות, להתייחס אליהן בראייה מקצועית ואתית, ולהגדיר קווים מנחים לתהליך של קבלת ההחלטות על ההתנהלות המקצועית שהפסיכולוג יבחר בה בכל מקרה לגופו, במטרה לשמור על הרצף הטיפולי עם לקוחותיו בכל מקרה בו הדבר ניתן.

ננסה להאיר סוגיות אלו ואחרות, להתייחס אליהן בראייה מקצועית ואתית, ולהגדיר קווים מנחים לתהליך של קבלת ההחלטות על ההתנהלות המקצועית שהפסיכולוג יבחר בה בכל מקרה לגופו, במטרה לשמור על הרצף הטיפולי עם לקוחותיו בכל מקרה בו הדבר ניתן.

ראשית לכל נציין, כי משרד הבריאות הוציא בתאריך 15.3.20, לאור המצב הנוכחי, הנחיות זמניות לאנשי בריאות הנפש, **שתוקפן עד 30.4.2020**: "הנחיות למערך האמבולטורי בבריאות הנפש בהתנהלות למניעת התפשטות נגיף הקורונה".

מסמך זה מגדיר הנחיות לאנשי בריאות הנפש שמטרתן "הבטחת רציפות טיפול נפשי בקהילה תוך ניהול סיכונים מחושב, ותוך הנגשת טיפול גם באמצעות טיפול מרחוק" (טלה-פסיכיאטריה וטלה-פסיכולוגיה). ההנחיה במסמך היא לצמצם את פעילות הטיפול פנים אל פנים, ולעבור כשניתן לטיפול מרחוק, לפעול לצמצום הגעת אנשי צוות ומטופלים למרפאה, ובכל מקרה שניתן - להציע חלופות של טיפול מרחוק. ההנחיות אף מאפשרות, **כהוראת שעה**, לקיים במקרים הכרחיים שירות טלפוני מרחוק (מהמרפאה למטופל), כחלופה למפגש הפרונטלי, אך זאת רק לאחר שנעשה שיקול דעת קליני לגבי התאמת דרך תקשורת זו למטופל הספציפי.

ועדת האתיקה

גבי יונת בורנשטיין-
בר-יוסף, יו"ר
גבי שלומית בן-משה
ד"ר מיכה וייס
ד"ר אורלי קמפף-שרף
מר רימון לביא
גבי לימור מאירוביץ

כן קובעות ההנחיות כי יש להשעות טיפולים קבוצתיים במרפאה, במידת האפשר לאפשר קיומם באמצעים מרחוק, ו/או להציע למשתתפים חלופות לטיפול הקבוצתי במקרים בהם מצבו של המשתתף מחייב זאת.

פרק 10 בקוד האתיקה של הפסיכולוגים בישראל (2017), עוסק בהרחבה בנושא של התערבויות פסיכולוגיות באמצעים מרחוק. הפרק התבסס בעיקר על טיפול מרחוק בעת שיגרה בשל מגבלות של מרחק פיסי שלא מאפשרות מפגש פנים אל פנים בין הפסיכולוג למטופל, אך הוא רלוונטי יותר מתמיד לימים אלו.

קוד האתיקה מדגיש כי כל כללי החוק והאתיקה החלים על התערבות פסיכולוגית פנים אל פנים - חלים גם על התערבות פסיכולוגית מרחוק.

טרם ההתערבות מרחוק, חשוב שהפסיכולוג יגדיר לעצמו, ורק לאחר מכן ללקוח, האם במקרה הספציפי התערבות מרחוק אכן הינה התערבות מתאימה, בטוחה ונכונה עבור הלקוח הספציפי. במידה ויהא סבור שכן, חשוב להבנות מחדש את החוזה המקצועי עם הלקוח, כאשר הבניה זו כוללת מתן מידע על היתרונות והסיכונים לטיפול מרחוק, תכנון דרכי ההתקשרות, מועדיה ותכיפותה. מומלץ להתייחס גם לסביבת ההתערבות הטיפולית הנקלטת במצלמה, שתהא ראויה ומתאימה ותאפשר את הפרטיות הנדרשת, ולהיערך מראש לתקלות טכנולוגיות אפשריות.

כמו בהתערבות פנים אל פנים, **כאשר ההתערבות היא מול קטינים וחסרי ישע**, על הפסיכולוג לקבל הסכמה מדעת של המייצגים החוקיים (ההורים או האפוטרופסים) למעבר לטיפול מרחוק על כל השלכותיו, וליצור תנאים לדיווח לגורמים המוסמכים על מצבי סיכון של הקטין, אם יתגלו לפסיכולוג במהלך ההתערבות.

טיפול פסיכולוגי בעת מגפת הקורונה פנים אל פנים ובאמצעים מרחוק

גם בטיפול מרחוק הפסיכולוג אחראי להבטיח שתישמר פרטיות הלקוח, תוך שימוש בטכנולוגיות של שיחה מרחוק מאובטחות ואמינות. בכלל זה יש לבדוק גם את נושא אבטחת המידע בקצה של המטופל, האם תתאפשר לו סודיות ופרטיות בעת קיום השיחה הטיפולית, והאם תתאפשר שיחה רצופה ובאיכות טובה. במקרה הצורך חשוב להסביר למטופל מה עליו לעשות כדי לשמור על פרטיותו בקצה שלו - במקום בו הוא נמצא.

בנוסף לאלו, מאחר ולא כולם עושים שימוש הדדי במצלמת וידאו בטיפול מרחוק, הנחיות משרד הבריאות וקוד האתיקה קובעות כי על המטפל לדאוג לזיהוי ברור וחד ערכי של המטופל. עליו לקבל הסכמה מדעת שלו לטיפול מרחוק, ולתעד ברשומות בנוסף לתיעוד הרגיל את ההחלטה ואת הסכמת המטופל למעבר הזמני למתן הטיפול מרחוק. אין לבצע הקלטה של השיחות, כפי שאין מקליטים מפגש פרונטלי, ללא הסכמת ויידוע המטופל.

גם אם המעבר לטיפול מרחוק מאפשר שמירה של הרצף הטיפולי, יש ומטופלים יסתייגו או יתקשו לבצע את המעבר אליו. במידה ומטופל מבקש להמשיך בטיפול פנים אל פנים, הדבר מתאפשר מבחינת הפסיכולוג, ושיקול הדעת המקצועי מצביע כי קיימת חשיבות להמשך הטיפול, חשוב מאוד להישמע להנחיות משרד הבריאות, להקפיד על מרחק פיסי בין הפסיכולוג למטופל בהתאם להנחיות, ולהימנע ממגע. לצד זאת מומלץ, ככתוב גם בהנחיות משרד הבריאות, לצמצם מצבים אלו למינימום האפשרי.

הערכה ואבחון פסיכולוגי בעת מגפת הקורונה פנים אל פנים ובאמצעים מרחוק

אל הועדה הגיעו שאלות של פסיכולוגים האם בעת הזאת ניתן לערוך אבחונים פנים אל פנים, תוך שמירת ההנחיות של משרד הבריאות למניעת הפצת מגפת הקורונה - שמירה על מרחק של 2 מטר בין המטפל למטופל. כן נשאלה הועדה האם ניתן לקיים הערכות ואבחונים באמצעים מרחוק.

לכאורה לא ניתן לקיים אבחונים והערכות בתנאים אלה. הטוענים כך אומרים, כי בתנאים של מרחק פיסי בין הפסיכולוג ללקוח, הן פנים אל פנים, ולא כל שכן באמצעים מרחוק, לא תתאפשר ההסתכלות הקרובה הנדרשת לשם התרשמות והערכה קלינית של מצבו של המטופל והתנהגותו בעת ההערכה. כן נטען, כי שינוי התנאים הנדרשים לעריכת האבחון יפגע במהימנות ובתקפות של ההערכה ושל המבחנים בהם נעשה שימוש, ועלול לפגוע גם בסודיות המבחנים. וכמו כן כי בעת קיומו של מרחק פיזי בין הפסיכולוג ללקוח לא ניתן להעביר מבחנים הדורשים שימוש באמצעים מוחשיים ותפעול של חומרי המבחן ע"י הפסיכולוג.

יחד עם זאת, כמו בכל התערבות פסיכולוגית, גם בסוגיה זו יש לשקול את הנסיבות המיוחדות של המקרה ולקבל החלטה בכל מקרה לגופו, ובהתאם למטרה האבחונית וההיתכנות של השגתה בנסיבות אלה. קיומה של הערכה במרחק פיסי מהלקוח, לא כל שכן באמצעים מרחוק, לא אפשרי בנסיבות מקצועיות כאלה ואחרות (כדוגמה במקרים בהם המאובחן הוא ילד צעיר, או כשיש צורך בשימוש בחומרים ביצועיים). יחד עם זאת, במצב הנוכחי, וכשהחלופה היא לא לקיים את ההערכה כלל, יש להעריך כל מקרה לגופו בהתאם למטרת וכלי האבחון, ולדחיפות השאלה האבחונית. זאת תוך נקיטת כל האמצעים הנדרשים כדי שלא תהייה פגיעה משמעותית במקצועיות. למשל ניתן לשקול קיומו של האבחון באמצעים מרחוק במקרים בהם האבחון מבוסס על ראיונות ושאלונים הניתנים להעברה בעל פה, ומתאפשרת תצפית מלאה בעזרת שימוש בוידאו.

כאמור יש לשקול את כל הנסיבות, את הדחיפות של ההערכה ואת ההיתכנות של השגת המטרה של ההערכה בכל מקרה לגופו, ולהחליט בהתאם.

הפרת סודיות מול גורם שלישי וחשיפת זהות מטופלים

אל הועדה הופנו שאלות של פסיכולוגים בדבר הדרישה האפשרית לחשיפת שמות מטופלים כשהדבר נדרש עפ"י הנחיות משרד הבריאות, במסגרת המאבק בהתפשטות המגפה. עקרון שמירת הסודיות והפרטיות, והחיסיון על פרטי הלקוח, הינו תנאי חיוני ומרכזי בכל התערבות פסיכולוגית. יחד עם זאת, גם לעקרון זה סייגים, וקיימים תנאים בהם הפסיכולוג נדרש או חייב לסגת מחובת הסודיות. אלו באים לידי ביטוי בעיקר במצבי סיכון של המטופל.

ככלל יש להדגיש בעת הזאת, כי עקרון קדושת החיים עומד מעל לעקרון הסודיות. עקרון זה מתיר לפסיכולוג להפר את הסודיות כאשר הפרת הסודיות חיונית לצורך שמירת החיים.

מגפת הקורונה כמגפה מסכנת חיים, עלולה להעמיד פסיכולוגים במצב בו עליהם לחשוף את זהות מטופליהם, לצורך שמירה על חיי המטופל, למשל כאשר המטפל אובחן כנושא הנגיף, ונדרש לתת את שמות האנשים איתם בא במגע ב-14 הימים שקדמו לאבחנה. חיוני כי במצבים אלה הפסיכולוג יידע אישית את המטופלים איתם נפגש בתקופה זו על היותו נשא של הנגיף או חולה במחלה. אם גורמי משרד הבריאות יקבלו את הודעתו כי הודיע לכל הלקוחות הרלוונטיים, ניתן להימנע מחשיפת השמות והפרת החיסיון. יחד עם זאת, והיות ויש להישמע להנחיות הנוכחיות ולהבטיח שמירת החיים ומניעת התפשטות המגפה, אם לא עלה בידי הפסיכולוג ליידע את המטופל או שהרשויות דורשות זאת, לא יהיה מנוס מחשיפת שמות המטופלים כנדרש ע"י צד שלישי, במקרה זה משרד הבריאות.

קונפליקטים בין מחויבויות סותרות בעבודת הפסיכולוג בעת מגפת הקורונה

המעבר לטיפול מרחוק נעשה הן במערכות ציבוריות והן במערכות פרטיות. יחד עם זאת, מאחר ומגפת הקורונה מייצגת מצב חדש ובמידה רבה לא ידוע ודינמי, ההיתכנות של קונפליקטים בין מחויבות סותרות של הפסיכולוג עלולה להיות שכיחה יותר מבשיגרה. קונפליקטים כאלו יכולים להתעורר כאשר ההנחיות של מערכות ציבוריות ופרטיות המעסיקות פסיכולוגים אינן עולות בקנה אחד עם התפיסה המקצועית-אתית של הפסיכולוג, עם הנחיות משרד הבריאות והצורך של הפסיכולוג להבטיח את בריאותו שלו ושל בני משפחתו, ועם סתירות בין מחויבויות מקצועיות ואישיות-משפחתיות של הפסיכולוג.

דוגמאות לכך הן מצבים בהם המעסיק דורש המשך טיפול פנים מול פנים, מסרב למעבר של עבודה מרחוק, או אינו מאפשר את התנאים שיבטיחו התערבות ראויה ובטוחה, באופן בלתי תלוי בהיותה פנים מול פנים או מרחוק. במצבים אלו, מומלץ כי הפסיכולוג ינהג בשקיפות מול הלקוח, ויעשה ככל יכולתו כדי להגיע לפתרון שיאפשר לו למלא את תפקידו בצורה מקצועית ואחראית, ותוך מניעת נזק אפשרי. כאשר פתרון זה אינו מושג, מומלץ כי יפנה להתייעצות עם גורמים מקצועיים רלוונטיים או עם ועדת האתיקה.

לסיכום, בתקופה זו, בה נדרש הפסיכולוג מחד לעשות ככל יכולתו לשמור על רצף טיפולי, ומאידך חיוני לשמור על ההנחיות הנדרשות לשם מניעת התפשטות המגפה, ניתן להיעזר בכללים הבסיסיים המפורטים מעלה. יש להדגיש, כי אין כלל אחיד לכל מקרה, וכמו בדילמות מקצועיות-אתיות מורכבות, יש לשקול את הנסיבות הספציפיות של המקרה, לשקול את החלופות האפשריות ואת המחירים, הסיכונים והרווחים של כל חלופה, לבחון את מצבו וצרכיו של המטופל הספציפי ויכולתו להפיק תועלת מקיומה של ההתערבות הפסיכולוגית בתנאים החדשים, ולקבל החלטה מקצועית בכל מקרה לגופו.

חברי ועדת האתיקה שולחים לעמיתינו הפסיכולוגים את הערכתנו והוקרתנו הרבה לעשייה המקצועית שלכם, התמודדותכם המקצועית בשעה משברית זו, ומחויבותכם להמשיך ולקיים עשייה מקצועית ראויה וחיונית למען ציבור המטופלים, גם לנוכח האתגרים הגדולים שהמציאות הנוכחית מציבה בפני הפסיכולוג כאיש מקצוע, כאיש משפחה וכאדם.

ועדת האתיקה של הסתדרות הפסיכולוגים בישראל עומדת לרשות הפסיכולוגים למענה על שאלות, התלבטויות ודילמות בנושאים אלה. ניתן לפנות אל הועדה באמצעות כתובת המייל:
ethics@zahav.net.il

באיחולי בריאות טובה לכם ולבני משפחותיכם,

יונת בורנשטיין בר יוסף-יו"ר
וחברי ועדת האתיקה של הפ"י